

Кононенко Ганна

к.е.н., доцент

*Київський національний університет
технологій та дизайну*

Русіна Юлія

к.е.н., доцент

*Київський національний університет
технологій та дизайну*

Золковер Андрій

к.е.н., доцент

*Київський національний університет
технологій та дизайну*

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА

DOI: 10.25313/mono2020-8

Інструментарій оцінювання конкурентних переваг підприємства (КПП) включає методи, методики, системи показників, моделі, які в різних комбінаціях використовуються для досягнення мети в процесі оцінювання інтегрального показника КПП з подальшим його використанням у практичній діяльності підприємств при вирішенні завдань щодо управління їх конкурентоспроможністю. Основними методами, що використовуються в системі оцінювання КПП, є методи економічної статистики, економіко-математичні методи, методи моделювання, аналізу та синтезу, експертний та інші.

За результатами опрацювання наукової літератури [1–11] розроблено систему показників управління КПП з виокремленням одиничних показників (елементів) підприємства, які узагальнено можна представити шляхом побудови такої моделі:

$S_{kpp} = \{P, U, F\}$, де S_{kpp} — система показників конкурентних переваг підприємства;

P — множина всіх одиничних показників (елементів), які впливають на інтегральний показник конкурентних переваг підприємства;

U — множина всіх взаємозв'язків між елементами (одичними показниками);

F — множина функціональних зв'язків (функціонал системи) між елементами (одичними показниками).

З точки зору авторів, множина P усіх одиничних показників (елементів) детермінантів забезпечення стійких конкурентних переваг повинна бути розбита на окремі підсистеми, які мають різний вплив на систему показників конкурентних переваг підприємства (S_{kpp}), а саме:

$$P = \{M, R, I\},$$

де M, R, I — взаємодіючі підсистеми показників конкурентних переваг;

$M = \{m_x\}$ — підмножина ринкових чинників забезпечення конкурентних переваг підприємства;

$R = \{r_y\}$ — підмножина ресурсних чинників забезпечення конкурентних переваг;

$I = \{i_z\}$ — підмножина інституційних чинників забезпечення конкурентних переваг підприємства.

Кожна підсистема показників конкурентних переваг разом з відповідними взаємозв'язками між елементами (одичними показниками) та функціональними зв'язками утворює три підсистеми показників, які в інтегрованому вигляді є характеристиками рівня конкурентних переваг підприємства, а саме (формула 1):

$$S_{kpp} = S_{kppm} + S_{kppr} + S_{kppi}, \quad (1)$$

де — $S_{kppm} = \{P_m, U_m, F_m\}$, $S_{kppr} = \{P_r, U_r, F_r\}$, $S_{kppi} = \{P_i, U_i, F_i\}$;

P_m, P_r, P_i — показники відповідних підмножин інтегральної системи показників конкурентних переваг підприємства, а саме підсистем: ринкових чинників (m) забезпечення конкурентних переваг, ресурсних чинників (r) забезпечення конкурентних переваг, а також інституційних чинників забезпечення конкурентних переваг підприємства (i);

U_m, U_r, U_i — підмножини взаємозв'язків між елементами (одичними показниками) чинників забезпечення конкурентних переваг підприємства (ринкових чинників (m) забезпечення конкурентних переваг, ресурсних чинників (r) забезпечення конкурентних переваг, а також інституційних чинників забезпечення конкурентних переваг підприємства (i));

F_m, F_r, F_i — підмножини відповідних функціональних зв'язків (функціонали підсистем) на підмножинах $U_{(m,r,i)}$ всіх взаємозв'язків між елементами $P_{(m,r,i)}$ (одичними показниками) підприємства.

Інтегральна система показників оцінювання КПП у складі ринкової, ресурсної, інституційної детермінант надано на рис. 1.

Оцінювання показників за складовими (ринковою, ресурсною, інституційною) запропоновано здійснювати з використанням формули (2).

$$C_\alpha = \sum k_{\alpha i} C_{\alpha i}, \quad (2)$$

де $k_{\alpha i}$ — вагомість (значущість) i -того групового показника підсистеми α забезпечення конкурентних переваг підприємства;

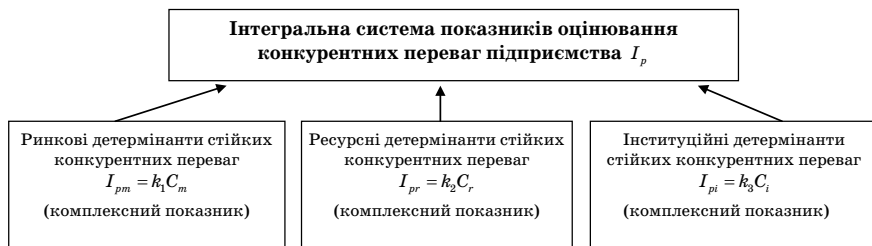

Рис. 1. Верхній рівень системи інтегрального оцінювання конкурентних переваг підприємства (розроблено автором)

C_{ai} — оцінка (рівень) кожного i -того групового показника підсистеми α забезпечення конкурентних переваг підприємства.

На рис. 2 наведено ієрархію взаємозв'язків між складовими комплексного показника оцінювання ринкової детермінанти конкурентних переваг підприємства.

Оцінювання впливу підсистеми ринкової детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства запропоновано визначати на основі 2-х складових — групових показників (компонент) за формулою (3):

$$C_m = k_{m1} C_{pv} + k_{m2} C_{kc}, \quad (3)$$

де k_{m1} — вагомість (значущість) групових чинників впливу ринкової влади підприємства в системі оцінювання ринкової детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства;

C_{pv} — рівень впливу показника ринкової влади підприємства в системі оцінювання ринкової детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства;

k_{m2} — вагомість (значущість) рівня впливу конкурентних сил підприємства в системі оцінювання ринкової детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства;

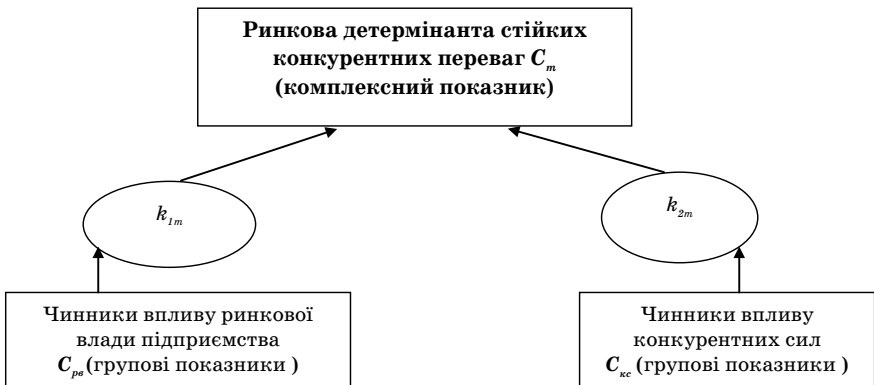

Рис. 2. Ієрархічна супідрядність складових підсистеми оцінювання ринкової детермінанти конкурентних переваг підприємства (розроблено автором)

C_{kc} — рівень впливу конкурентних сил підприємства в системі оцінювання ринкової детермінанти забезпечення стійких конкурентних переваг підприємства.

Комплексне оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення стійких конкурентних переваг підприємства C_r запропоновано здійснювати на основі 4-х компонент (групових показників) забезпечення стійких конкурентних переваг підприємства за формулою (4):

$$C_r = k_{r1}C_{ep} + k_{r2}C_{ym} + k_{r3}C_{\phi\psi} + k_{r4}C_{ii} \quad (4)$$

де k_{r1} — вагомість (значущість) компоненти (групового показника) виробничих чинників підприємства в системі оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства (C_r);

C_{ep} — рівень впливу виробничих чинників підприємства в системі оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства (C_r);

k_{r2} — вагомість (значущість) компоненти (групового показника) управлінсько-трудова чинників підприємства в системі оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства (C_r);

C_{ym} — рівень впливу управлінсько-трудова чинників підприємства в системі оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства (C_r);

k_{r3} — вагомість (значущість) внеску компоненти (групових показників) фінансових показників підприємства в системі оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства (C_r);

$C_{\phi\psi}$ — рівень впливу фінансових показників підприємства в системі оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства (C_r);

k_{r4} — вагомість (значущість) внеску інвестиційно-інноваційних чинників підприємства в системі оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства (C_r);

C_{ii} — рівень впливу інвестиційно-інноваційних чинників підприємства в системі оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства (C_r).

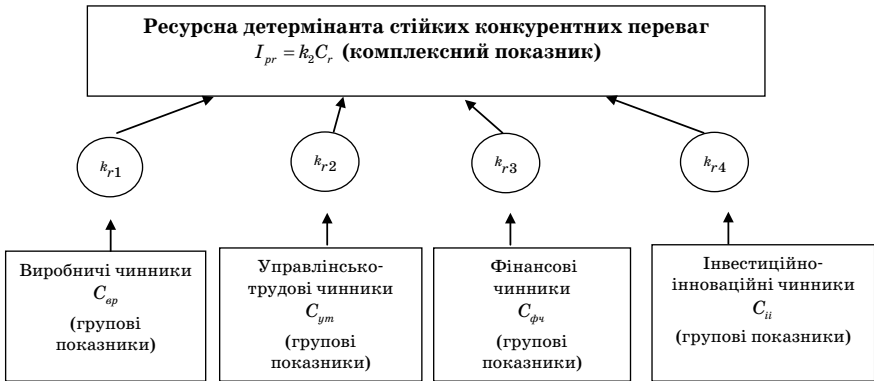

Рис. 3. Ієрархічна суупдірядність складових підсистеми оцінювання ресурсної детермінанти забезпечення КПП (розроблено автором)

На рис. 3 наведено ієрархію взаємозв'язків між складовими комплексного показника оцінювання ресурсної детермінанти конкурентних переваг підприємства.

Комплексне оцінювання підсистеми інституційної детермінанти забезпечення КПП пропонується здійснювати з використанням 2-х складових групових показників за формулою (5):

$$C_i = k_{i1} C_{ce} + k_{i2} C_{ie} \quad (5)$$

де k_{i1} — вагомість (значущість) показника соціальної відповідальності та корпоративної культури підприємства в системі оцінювання інституційної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства;

C_{ce} — рівень соціальної відповідальності та корпоративної культури підприємства в системі оцінювання інституційної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства;

k_{i2} — вагомість (значущість) показника інтеграційних відносин зі стейкхолдерами в системі оцінювання інституційної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства;

C_{ie} — рівень інтеграційних відносин зі стейкхолдерами в системі оцінювання інституційної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства.

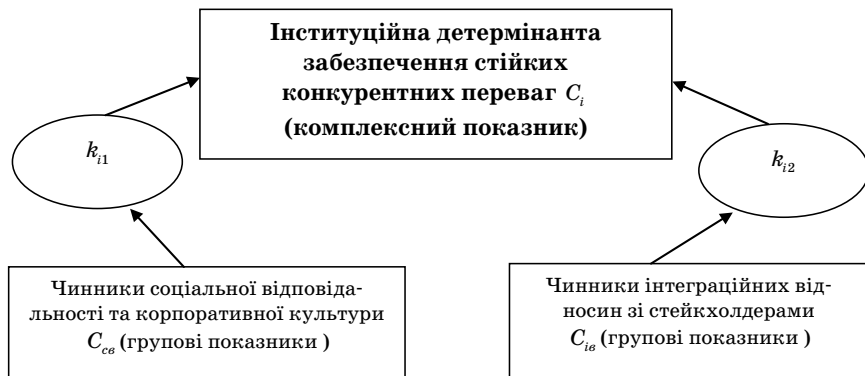

Рис. 4. Ієрархічна супідрядність складових підсистеми оцінювання інституційної детермінанти забезпечення конкурентних переваг підприємства (розроблено автором)

На рис. 4 наведено ієрархію взаємозв'язків між складовими комплексного показника оцінювання інституційної детермінанти конкурентних переваг підприємства.

Оцінювання інтегрального показника КПП запропоновано здійснювати за етапами (формули (6); (7); (8)):

1) рівень j -тої компоненти КПП:

$$K_j = \sum_{i=1}^l g_i * h_i, \quad (6)$$

де K_j — значення j -тої компоненти в інтегрованій системі оцінювання конкурентних переваг підприємства ($j = 1, 2, \dots, m$); h_i — значення i -того елемента в інтегрованій системі оцінювання конкурентних переваг ($i = 1, 2, \dots, l$); g_i — вагомість i -того елемента j -тої компоненти;

2) рівень n -ої підсистеми КПП:

$$P_n = \sum_{j=1}^m \beta_j * K_j \quad (7)$$

де P_n — рівень n -ої підсистеми оцінювання конкурентних переваг підприємства ($n = 1, 2, \dots, d$); β_j — вагомість j -тої компоненти в n -ій підсистемі;

3) інтегральний показник оцінювання КПП (I_p):

$$I_p = \sum_{n=1}^d \alpha_n * P_n, \quad (8)$$

де α_n n — вагомість n -ої підсистеми оцінювання КПП.

Формула (8) забезпечує можливість розрахунків остаточних значень вагових коефіцієнтів кожного одиничного показника (елемента) інтегральної системи оцінювання рівня стійких конкурентних переваг підприємства з урахуванням вагомості кожного групового показника (компонента), до якого належить цей одиничний показник (елемент), а також впливу вагового коефіцієнта підсистеми (комплексний показник).

Для визначення показників вагомості функціональних складових (ринкової, ресурсної, інституційної детермінант) конкурентних переваг підприємства використано метод експертних оцінок [12–14].

Експертами виступили науковці, які спеціалізуються на дослідженнях конкурентоспроможності підприємств, яким було запропоновано здійснити оцінювання детермінант забезпечення стійких конкурентних переваг підприємства. До експертного оцінювання показників конкурентних переваг підприємства в якості експертів було залучено 15 осіб. Для зменшення неоднозначності сприйняття інформації перед експертами ставилося завдання простого ранжування (побудова списку чинників у міру важливості).

Для підтвердження узгодженості відповідей експертів по кожному коефіцієнту вагомості розраховано коефіцієнт кордації Кендалла [12] за формулою (9):

$$W = \frac{\sum_{i=1}^n (S_i - S_{cep})^2}{\frac{1}{12} m^3 (n^2 - n)} \quad (9)$$

де S_i — сума рангових оцінок експертів за компонентами (підсистемами, елементами);

S_{cep} — середня сума рангів для компонент (підсистем, елементів);

m — кількість експертів;

n — кількість критеріїв оцінки.

Перевірку істотності коефіцієнта конкордації здійснено шляхом його оцінювання за критерієм Пірсона χ^2 . Якщо χ^2 розрахункові $> \chi^2$ табличних, то коефіцієнти конкордації є істотними при ступенях свободи $f = n - 1$ та заданому рівні ймовірності $\alpha = 0,01$. Розрахункові значення χ^2 визначаються за формулою (10) [14]:

$$\chi^2 = W * m * (n - 1) \quad (10)$$

Після підтвердження істотності значення коефіцієнта конкордації для кожної підсистеми (компонента або елемента) передбачалося визначення вагомості відповідних показників. Коефіцієнти вагомості визначалися за формулою (11) [12]:

$$a_i = \frac{m * n - S_i}{0,5 * m * n(n - 1)}, \quad (11)$$

де a_i — значення коефіцієнта вагомості показника відповідного рівня ієрархії інтегрованої системи оцінювання конкурентних переваг підприємства;

m — кількість експертів;

n — кількість показників, що підлягають ранжуванню;

S_i — сума рангів показника.

Остаточне значення коефіцієнта вагомості кожного елемента з урахуванням коефіцієнтів вагомості підсистеми та компоненти запропоновано розраховувати за формулою (12), ґрунтуючись на попередні розрахунки за формулами (1)–(9).

$$k_{ijk} = a_{ijr} * a_{jk} * a_k \quad (12)$$

де k_{ijk} — остаточний коефіцієнт вагомості i -го елемента j -го компонента k -ої підсистеми;

a_{ijr} — коефіцієнт вагомості i -го елемента j -ої компоненти k -ої підсистеми;

a_{jk} — коефіцієнт вагомості j -ої компоненти k -ої підсистеми;

a_k — коефіцієнт вагомості k -ої підсистеми.

Запропонована інтегральна система оцінювання конкурентних переваг підприємства має досить складну ієрархічну будову, що відображає складність проблеми, для вирішення якої її розроблено та дозволяє враховувати велике коло чинників: ринкових; виробничих; управлінсько-трудова; фінансових; інвестиційно-інноваційних; а також чинників, які визначаються рівнем соціальної відповідальності підприємства, пов'язаних із рівнем корпоративної культури й інтеграційними відносинами зі стейкхолдерами.

Однією з особливостей запропонованого методичного підходу є формування комплексної, динамічної системи оцінювання конкурентних переваг підприємства у складі підсистем (ринкової, ресурсної, інституційної), їх компонентів та елементів, які виступають детермінантами конкурентних переваг підприємства. Завдяки їх застосуванню можливе оцінювання та аналіз конкурентного становища підприємства з урахуванням його особливостей за одиничними, груповими, інтегральним показниками, врахування тенденції розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища. Отримана інформація є основою для прийняття управлінських рішень та формування корпоративної та конкурентної стратегій, специфічних для кожного підприємства.

Список літератури

1. Смирнова М. М. Управление взаимоотношениями на промышленных рынках как источник конкурентных преимуществ компании / М. М. Смирнова // Российский журнал менеджмента. — 2006. — Т. 4. — № 3. — С. 27–54.
2. Чухрай Н. І. /Оцінювання і розвиток відносин між бізнес-партнерами: монографія // Чухрай Н. І., Криворучко Я. Ю. — Львів: Видавництво «Растр-7». — 2008. — 360 с.
3. Криворучко Я. Ю., Прийма Л. Р. Формування конкурентних переваг підприємства у контексті управління відносинами із бізнес-партнерами // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository [Електронний ресурс]/Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua>. — 2010. — С. 347–352

4. Босовська М. В. Теоретичне обґрунтування концепції інтеграційного розвитку туристичних підприємств/ М. В. Босовська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 9–1. Частина 1. — 2014. — С. 85–89

5. Самошилова Г. М., Васильева И. А. Конкурентоспособность — институциональная составляющая/ Г. М. Самошилова, И. А. Васильева// Вестник Омского университета. Серия «Экономика». — 2012. — № 4. С. 74–78

6. Портер М. Е. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов [Текст] / М. Е. Портер; пер. с англ. И. Минервина; 5-е изд. — М.: Альпина Паблишер, 2015. — 453 с.

7. Азоев Г. Л., Челенков А. П. Конкурентные преимущества фирмы: [Текст]/ Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. — М.: Новости, 2010 г. — 48 с., (с. 41)

8. Маслак О. І., Квятковська Л. А., Безручко О. О. Визначення рівня конкурентної переваги машинобудівного підприємства на засадах забезпечення розвитку його економічного потенціалу, [Електронний ресурс]/О. І. Маслак, Л. А. Квятковська, О. О. Безручко// Ефективна економіка. — № 7. — 2014 — Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.

9. Епанчинцева С. Э. Обеспечение конкурентоспособности предприятий легкой промышленности Республики Казахстан: приоритеты и перспективы: Дис. ...доктора философии: спец. 6Д 0506000 / С. Э. Епанчинцева. Алматы, 2014. — 162 с.

10. К. Камерон, Р. Куинн. Диагностика и изменение организационной культуры [Електронний ресурс] Камерон К., Куинн Р. / Пер. с англ. под ред. И. В. Андреевой. — СПб: Питер, 2001. — 320 с: ил. — (Серия «Теория и практика менеджмента»). — Режим доступу: <http://flightcollege.com.ua/library/.pdf>

11. Райхельд Ф., Марки Р. Искренняя лояльность. Ключ к завоеванию клиентов на всю жизнь/ Ф. Райхельд, Р. Марки — М. — Манн, Иванов и Фербер, — 2012. — 320 с.

12. Kendall M. G. Rank Correlation Methods. — N. Y.: Hafner Publ. Co., 1995. — 196 p.

13. Экспертные системы и логическое программирование / Бакаев А. А., Гриценко В. И., Козлов Д. Н. — К.: Наукова думка, 1992. — 220 с.

14. Бешелев С. Д. Математико-статистические методы экспертных оценок / Бешелев С. Д., Гуревич Ф. Г. — М.: Статистика, 1974. — 159 с.